



Projekt 36 - Occasional Papers

Occasional Paper No. 1

Anca Ciuciu

**Martori tăcuți. Străzi, sinagogi și
magazine din București**

[Silent Witnesses. Streets, Synagogues and Shops in Bucharest]

Anca Ciuciu

Martori tăcuți. Străzi, sinagogi și magazine din București

Cea mai veche mențiune în documentele oficiale de curte despre evreii din București datează din secolul al XVI-lea (Eskenasy et al. 1986: 30-31). Evreii sunt secretari ai domnului, cămătari, negustori (cei veniți din Imperiul Otoman au înlesniri comerciale și beneficiază de protecție). Prima zonă de rezidență evreiască se poate considera mahalaua Sfântul Gheorghe Vechi, unde se aflau principalele zone de schimb și locuiau numeroși negustori și meșteșugari ce își exercitau meseriile pe lângă Curtea Domnească. În secolul al XVII-lea se formează în jurul bisericii Sf. Apostoli, mahalaua Târnovului, numită apoi și mahalaua Arhimandritului. După 1700, i se dă numele de mahalaua Dudeștilor, deoarece boierii Dudești aveau aici mari domenii, dăruite de Brâncoveanu. Calea Văcărești era încă atunci „drumul la sârbi” care trecea prin dreptul caselor boierilor Herescu Năsturel, al mahalalei boierilor Popești, apoi Dobroteasa, Sârbi și Cioplea Dudescu.

Încetul cu încetul populația israelită a devenit predominantă în această zonă, în special după marele foc din anul 1847. Evreii se stabilesc pe străzi ca Bradului, Vulturi, Nerva Traian, Colonel Orero, Pitagora, Udricani, Mămulari, Sfântul Ioan Nou, Jignița, Olteni, Mircea Vodă, Haiducul Bujor, Labirint, și o parte însemnată din Calea Călărașilor. Ca urmare a acestei mutări apar și străzi cu denumiri specifice: strada Israelită, strada Halfon, strada Sinagogii, strada Spaniolă, strada rabin dr. Beck, strada Goldfaden, strada Jacques Elias, strada dr. Iacob Felix, strada Palestina.

Iuliu Barasch scria într-un studiu istorico-social din 1854 despre „Evreii din Moldova și Valahia”: „Portul lor în mare parte este acuma cel european (francez), chiar cei bătrâni poartă foarte rar portul complet leho-judaic. Înfațișarea externă a evreilor din București este prin urmare cu mult mai puțin supărătoare și bătătoare la ochi, decât în Iași, chiar în acele uliți unde evreii s-au grupat de bună voie (uliți oprite și alte de acestea nu sunt, mulțumită Domnului, în București) [...]. Ocupația evreilor din Muntenia este negoțul și meșteșugul. [...] În ce privește meșteșugul, se află printre dâșii mai mulți croitori, ciubotari, stoleri, ceaprazari, tinichigii și sticlari (aproape mai

numai evrei). Întrucât privește profesii mai înalte, de știință, se află în Muntenia medici și chirurghi evrei” (Benjamin 2002: 43).

54 ILUSTRĂȚIUNEA EVREEASCĂ

STRADA DR. IULIU BARASCH

Sustinen adesea, și pe bună dreptate, că oficialitatea greșese enorm față de noi și față de interesele permanente ale țării, tolerând acțiunile anarhice ce tind să întretină animozități superficiale între națiunea dominantă și minoritatea evreească. Glanurile autoritate și hotărâre cari se ridică în lumea oficialității împotriva învestitorilor urei, dau deobicei sa-

țiativa curajoasă și epocală de a schimba numele unei străde din municipiul pe care îl gospodărește denumind-o Str. Dr. Iuliu Barasch. Acest



Dr. Alex. R. Protopopescu, Primarul districtului de Negru din București
Bürgermeister des schwarzen Bezirks von Bukarest.

insuficiențe opiniei publice și sensibilității noastre, făcându-ne să întrevădem posibilitatea abandonării unor metode compromise, utilizate rând pe rând împotriva evreilor. Ca toate decepțiile multiple pe cari le trăim zilnic, avem nădejdea în venirea unor evenimente mai bune; și această spe-



Sr. Dr. Iuliu Barasch văzută din aln. Udricani.
Die Strasse Dr. Iuliu Barasch, gesehen von der Udricani.

țat care iese din comun, constituie mărturia înțelegerii pentru sufletul unei națiuni de nenumerate ori lezată în cele mai frumoase ale ei sentimente nutrite pentru concetățeni și țară, recunoștința exprimată muncii devotate și neprivindite deslășurată de suul din marii noștri înaintași cu deosebi în urmă, un omagiu postum adus de oficialitatea țării memoriei intelectuale de rang, evreului integru și cetățeanului demn care a ilustrat viața Capitalei, și s'a numit Dr-ul Iuliu Barasch. Pentru creștinii dar mai cu seamă pentru acei conștienți ai noștri cari cred că patriotismul exclude dragostea și apartenența de neamul cărui aparțin, de idealurile și nevoile sale prezente și viitoare, șeful Primarului creștin Alex. Protopopescu va să se revăcăcă cu îndreptar în cumplită situațiune. Căci omagiatul Dr. Iuliu Barasch, primul popularizator al științelor naturale din România, evreu devotat și credincios țării de adopțiune, pe care a iubit-o și servit-o cu abnegație, și-a iubit în același timp neamul, nu și-a ascuns originea de dragul boerilor, a sperat și luptat totodată pentru renașterea națională și spirituală a poporului evreu. Respectul și admirația de care s'a bucurat în viață, din partea puterilor țării, s'a risipit asupra evreilor, se perpetuiază și se va transmite desigur viitorului prin opera sa măreață, pilduitoare, prin chipul cum Primarul sectorului de Negru din vremea noastră, a înțeles să cinstească un om, o operă și o națiune.

O. A.



Tablita cu noua denumire a străzii. — Das Schild mit der neuen Strassenbenennung.

Extras depe Procesul Verbal al Comisionii de nomenclatură a Capitalei

D. Al. R. Protopopescu, primarul sect. II, aduce elogiul omului de bine și savantului Dr. Iuliu Barasch. Spune că în str. Biserica Udricani se află căminul Societății Dr. Iuliu Barasch, în care se află pe lângă sală de bibliotecă și altele, o policlinică cu același nume în care se dau consultații medicale, în mod gratuit, populației sectorului, fără deosebire de sex, religie sau naționalitate.

Pentru cinșirea memoriei marelui savant d-se cere ca strada Bis. Udricani să poarte numele Dr. Iuliu Barasch.

Pe lângă cele exprimate de către d. primar Protopopescu, comisionul în unanimitate decide preschimbarea numelui străzii Bis. Udricani în acela de Dr. Iuliu Barasch.



Sr. Dr. Iuliu Barasch văzută din str. Otteni.
Die Strasse Dr. Iuliu Barasch, gesehen von der Otteni.

rantă se întemeiază pe anumite manifestări spontane ale lumii oficiale produse în celo, semnificative prin valoarea lor etică. Trebuie pește procedurile curente și având aprobarea clară a situațiilor, D-I Alex. R. Protopopescu, Primarul sectorului de Negru din București ale cărui calități excepționale de gospodar, au fost recunoscute și accentuate atât de corifeii Partidului Național-Evreesc cât și de cei ai Uniunii Evreilor Români, cu prilejul recențelor lupte electorale din acel sector, a luat ini-

Un factor de bază al supraviețuirii populației evreiești a fost mobilitatea. Se poate vorbi din punct de vedere sociologic de mobilitate teritorială (emigrări și imigrări, atracția față de oraș și în special față de capitală, imigrația dinspre Moldova spre Muntenia), mobilitate instrucțională (trecerea de la profesii manuale, la cele intelectuale, ca un mijloc de realizare socială; creșterea continuă a numărului de școli și de elevi, în ciuda discriminărilor, crearea a învățământului pentru fete și de clase mixte) și chiar mobilitatea ocupațională (se schimbă ponderea meseriilor și apar meserii noi în funcție de cererea pieței).

Inițial exista o mare apropiere între negustori și meseriași, întrucât majoritatea își vindeau propriile produse. Foarte puternici erau de exemplu croitorii, care în 1847 au breasla lor proprie. În 1837 construiesc o casă de rugăciune din lemn, apoi între 1848-1850 un Templul al croitorilor, „Unirea Sfântă” din strada Mămulari, numărul 3 (actualmente Muzeul de Istorie al Evreilor Români „Șef rabin Dr. Moses Rosen”), urmat de Templul Fraterna (demolat în 1985), al croitorilor de damă, pe aceeași stradă, la numărul 10, construit în 1887. Ca o ilustrare a evoluției profesionale în 1898 apare pe strada Olteni 72 (apoi numărul 84) Templul Unirea Fraternală, al croitorilor patroni de confecții gata. Ambulanții urmau ca importanță numerică. Alte bresle construiesc sinagogi. Apare în 1863 Sinagoga Cismarilor (*Ad Kiduș Hașem*; demolată în 1985) pe strada Labirint la numerele 6-8, sau Sinagoga „Păstrarea Credinței” (demolată în 1986), a lucrătorilor tinichigii.

SERBAREA DELA TEMPLUL „FRATERNA” DIN BUCUREȘTI

In acest an serbarea de Simchas Thora a templului „Fraterna” a ieșit din cadrul obișnuit căci în aceiași seară, comitetul templului în frunte cu astfel de eveniment, d-l Președintele al templului înconjurat de comitet ține o cuvântare în care exprimând bucuria ce o simt toți enoriașii cu ocazia



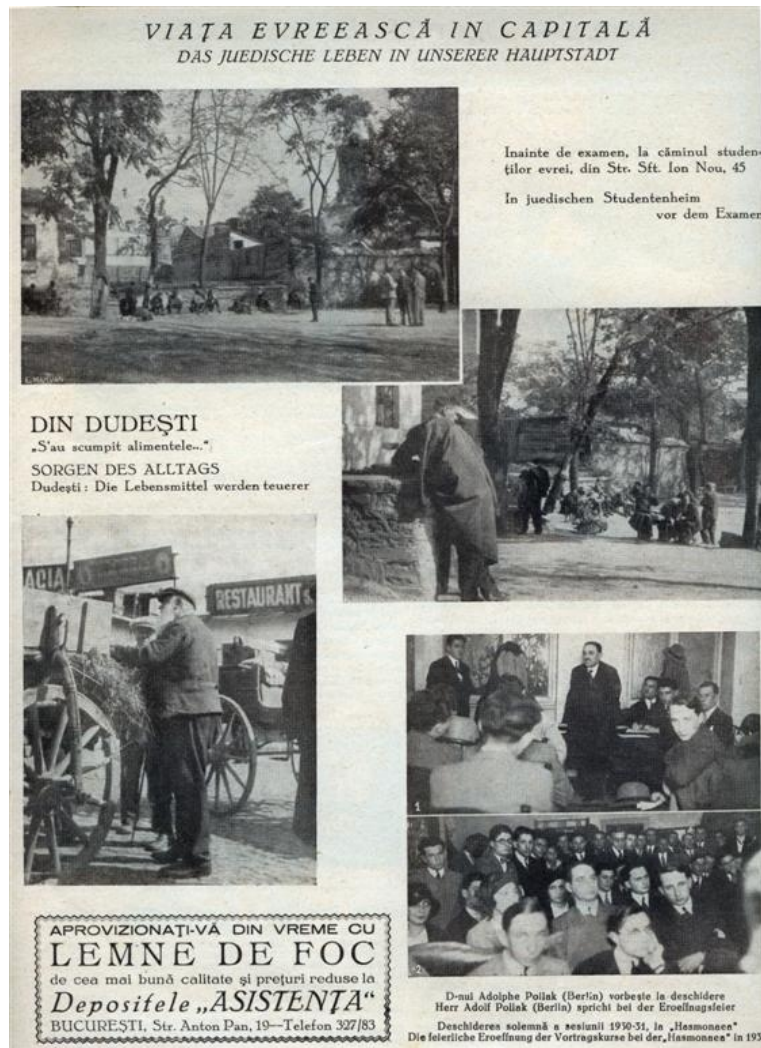


acestei sărbătorii, dă citire unei adrese a societății „Fraterna”, care recunoscând marea operă înfăptuită de sărbătorii. În cei zece ani de activitate, îi acordă definitivul în funcția ce ocupă și în același timp îi decerne titlul de membru de onoare al societății. Pășind apoi spre scaunul rabinului, d. Președinte îi oferă un splendid laț de aur cu Mașen David simbol al credinței noastre strămoșe! Profund emoționat de dragostea ce i s'a arătat rabinul sărbătorit a ținut o splendidă cuvântare în care a sintetizat toată opera evrească pe care este pus să o facă cel ce în aceste timpuri vitregi și-a luat greaua sarcină de a păstori poporul. Descrie apoi suferințele evreilor din Capitală de prin anii 1896-97, suferinți cari l-au atins într'atâta încât l-au hotărât să meargă pe drumul ilustrului său părinte ca îndrumător și apărător al vieții evreiești. Plecat apoi în străinătate și studiind cărțile noastre sfinte cu atât mai mult s'a legat de viitoarea sa misiune pe care ea student fiind a exercitat-o, cu 27 de ani în urmă, în micul templu de pe timpuri al societății „Fraterna”. De atunci înainte, fie în străinătate, fie în Capitală a propovădit Thora la a cărei sărbătoare ne bucurăm cu toți. În special copiii cărora rabinul le-a tălmăcit-o în cuvinte pline de dragoste. Cu urări pentru anul ce vine și cu binecuvântarea sacerdotală își încheie sărbătoritul cuvântarea-i festivă care a impresionat profund întreaga asistență.

După acesta a urmat tradiționalele „Hacafotih” precedate de una rezervată copiilor.

d-l președinte Inginer M. Balan, precum și o lume imensă ce umplea templul până la ultimul loc, a venit să serbeze zece ani de păstorie, a rabinului predicator Dr. A. M. Beck. Într-o atmosferă solemnă demăi de un-

Evreii practică toate meseriile manuale din oraș, în ultima jumătate a secolului trecut și evoluează spre profesii intelectuale care se impun datorită sistemului de școlarizare dezvoltat la toate nivelele. Se adaptează ușor la cererea pieței și se reorientează profesional. Se trece de la croitorie simplă la croitorie de lux, de la tinichigerie la nichelaj, de la voiajori comerciali la „agenți prospectori ai pieței”, de la zarafi la bancheri, ș.a.m.d. Se impun și într-o serie de meserii noi: tinichigerie (în 1884 existau 41 de tinichigii evrei și 80 de firme), alămărie, fierărie (secolul al XIX-lea suferă de „moda” fierului și fontei folosite la alcătuirea de balcoane, garduri, marchize, obloane de prăvălii etc.). Pe plan urbanistic se remarcă înlocuirea generală, la case și biserici deopotrivă, a acoperișurilor de șindrilă cu cele metalice, din foaie de fier și zinc. Această operațiune grea și riscantă era efectuată tot de meseriași evrei.



Zona Dudești-Văcărești rămâne în mentalul colectiv prin amintirea vechilor prăvălii și case, a locuitorilor de toate națiile: români, evrei, țigani, greci etc., dar în special datorită evocărilor scriitorului Căii Văcărești, I.Peltz. Cartierul Dudești-Văcărești era o parte vie a orașului, cu un specific puternic evreiesc, departe însă de ideea de ghetto. Era o zonă defavorizată și dens populată, unde impresiona „abundența uneori atât de măruntelor, părăginitelor, dărăpănatelor maghernițe de meseriași (ACSIER, D 165, V.Bârlădeanu, *Panoramic cotidian în viața evreimii bucureștene antebelice*, 3). Putem spune că această zonă nu diferă de orice mahala, sau cartier mărginaș al orașului, caracteristica Bucureștiului fiind tocmai lipsa de disciplină arhitecturală, a străzilor riguros drepte, a alăturării influențelor orientale cu cele occidentale. Atmosfera specifică este dată de sărbătorile evreiești, prezența ceainăriilor unde se asculta muzică religioasă, prezența instituțiilor comunitar evreiești: școli, sinagogi, instituții de caritate și nu în ultimul rând a micilor prăvălii evreiești care vitalizează această zonă.

Agencia de cărți și Editură
Șalom=Alechem
 București I Str. Doamnei 7
 (Galeriile Blanduziei)

A concentrat și pus în vânzare cărțile
 apărute în editurile ebraice
 și idisch din toată lumea

Judaica, Germana și Franceza
Secțiune de literatură modernă rusă bogat asortată

Biblioteca de împrumut
 idisch, germană și ebraică

Vinde în rate cu prețuri extrem de avantajoase
La cerere doritorii primesc cataloage gratuite.

Legat de caracteristica zonei, Gheorghe Leahu nota că „privind în ansamblul său Calea Văcărești avea o arhitectură heterogenă, casele bune alternau cu locurile virane, magazinele îngrijite cu cele vetuste. Oprindu-te asupra unor asocieri de volume și culori, descopereai o înfățișare modestă caracteristic bucureșteană, atât de apropiată firii noastre. Fațada înaltă, albă, intrarea cu grilaj, prăvălia de la parter cu obloanele sale verzi, balconul dantelat de la etaj...” (Leahu 1995: 91).

Dudești-Văcărești nu este, așa cum deseori se face confuzia, singurul cartier evreiesc. Putem vorbi de cartiere evreiești și în Calea Rahovei, în Calea Moșilor (cartierul comercial prin excelență, unde se găseau majoritatea fabricilor și magazinelor israelite) și de o locuire mai puțin compactă în Calea Griviței.

Despre Dudeștiul interbelic, Arnold Leinweber, unul dintre locuitorii zonei, își amintește: „Cartierul [Dudești] în care am locuit era un cartier de oameni modești, oameni muncitori și în care viața se desfășura în mod pașnic. Cum pe vremurile acelea curentul electric încă nu se introdusese în casele oamenilor și nu existau fiare de călcat electrice ci numai cele cu cărbuni, aceștia trebuiau cumpărați de la cei care treceau pe stradă și strigau „Chiop, chiop, cărbunarul!” Lumea ieșea și cumpăra acești cărbuni, ca și apa necesară existenței, care era adusă cu sacalele și vândută cu găleata. Era adusă de pe Calea Dudești, din fața actualei clădiri a Poștei [Vitan], în jurul căreia se adunau sacalele [Notă: butoi pe un cadru de două sau patru roți]. În jurul acestui centru de apă trecea primul tramvai electric nr. 19, în Calea Dudești, în capul străzii Vitan, de unde pleca spre centru. Străbătea Calea Dudești, Calea Văcărești, bulevardul Brătianu pe vremea aceea și ajungea în bulevardul 1 Mai, la podul Chibrit” (www.centropa.org, Witness to a jewish century, biografie Arnold Leinweber, septembrie 2004, București, intervievator Anca Ciuciu).

Când apare totuși această *fracturare* de la conviețuire pașnică la intoleranță, care duce la rebeliunea legionară din ianuarie 1941, la devastări și crime? Legislația antisemită, politica oficială din anii 1940-1944 oferă un cadru pentru toate aceste discriminări. Burghezia evreiască, micii meseriași evrei sunt văzuți ca o primejdie, „cei care au acaparat industria și comerțul românesc”, care trebuie să redevină „pur”. Se știe că întotdeauna comerțul și meșteșugurile au fost practicate în general de străini: greci, armeni, evrei, germani și mai puțin de români. „Românizarea” nu era astfel decât un abuz și nu un act de justiție așa cum se enunța, care înlătura concurența, deposeda pături largi și golea de înțeles naturalizările și drepturile civile ale cetățenilor evrei. Sunt vremuri pline de oportunism. Ion Antonescu vedea în românizare o reformă socială largă, menită să facă o burghezie românească puternică, iar beneficiarul principal să fie în primul rând statul. Astfel are o poziție ușor diferită față de legionari, care rechiziționau în interes propriu, dar ambele părți au aceeași intenție de deposedare.

Între 21 și 23 ianuarie 1941 se desfășoară rebeliunea legionară din București. Din 999 de cazuri cercetate în București de Federația Uniunilor de Comunități Evreiești (F.U.C.E.) rezultă că au fost asasinați 120 de evrei, incendiate, dărâmate și jefuite 25 de temple și sinagogi, 616 magazine, 547 locuințe, interesând un număr de 3.769 de suflete (Benjamin 2001: 112).



Care este povestea victimelor obiecte, a caselor și prăvăliilor evreiești care au ars, sau care au fost devastate? Din magazinele evreiești devastate în București, 241 se găsesc în Dudești și respectiv 68 în Văcărești, ceea ce arată dimensiunea reală a dezastrului din acest cartier. Fotografiiile probă ale rebeliunii rămân martor și al unei realități comerciale prea puțin ilustrată iar analiza listelor de prăvălii și locuințe jefuite, devastate, sau incendiate, prezintă în același timp o cartografiere

ocupațională a evreilor din București. Astfel pentru perimetrul Dudești-Văcărești vom număra 47 de magazine de coloniale, 33 de galanterie, 25 de croitorii, 20 de frizerii, 12 mezelării, 8 băcăni, 8 vopselării, 7 magazine de încălțăminte, 7 manufacturi, 4 magazine de sticlărie, 4 magazine de pălării, 4 tinichigerii, 3 magazine de corsete ș.a.m.d.

Fotografiile de prăvălii arse cu vitrinele căscate, cu mărfurile aruncate, sparte, pereții înnegriți de fum aduc mărturia tragediei celor care pe lângă cei dragi au pierdut sursa traiului, statutul social și care practic astfel sunt aruncați la marginea societății. Imagini ale devastărilor din 1941, existente în fototeca Arhivei Centrului pentru Studiul Istoriei din România, completate cu numele proprietarilor din listele publicate de Matatias Carp oferă informații despre dramele unor locuri și oameni care au dispărut. Proprietarul Zissu Diamand (veteran al primului război mondial) se lasă fotografiat în fața tipografiei sale incendiate din Calea Dudești numărul 1, asemeni și Natan Weintraub în fața mezelăriei sale devastate din Calea Dudești numărul 48, unde ferestrele sunt astupate cu scânduri, în lipsa geamurilor. Băcănia lui Saia Pincu (veteran în primul război mondial) din strada Traian nr. 19 cu rafturile smulse (asemeni tuturor magazinelor evreiești), ceasornicăria lui Iacob Moise Weisbuch din Calea Dudești nr. 83, unde sub masa de lucru zac zeci de ceasuri sparte, aruncate sunt alte mărturii ale dezastrului. O fotografie ne înfățișează în penumbra unui magazin din Calea Dudești numărul 55, un om în vârstă, probabil proprietarul, care cu mâinile în buzunar privește rămășițele de jos, fără să observe fotograful. La aceeași adresă figurează o galanterie și o pielărie, dar nu se poate identifica care era magazinul din fotografie. Și exemplele ar putea continua.

Dramele războiului, comunismul, expropriările, emigrarea spre Israel vor destrama specificul zonelor evreiești bucureștene. După 1985, Dudești-Văcărești a fost dărâmat aproape în întregime din cauza ambițiilor arhitecturale ale regimului comunist legate de perspectiva largă spre Casa Poporului. Așa s-a hotărât extinderea arterei cu încă doi kilometri în linie dreaptă până în preajma Poștei Vitan și un bulevard de legătură până în Piața Muncii. Au dispărut case de pe străzile Căuzași, Văcărești, Pitagora, Nerva Traian, Theodor Speranția, Calea Dudești, Calea Vitan, o parte din Calea Călărășilor și strada Popa Nan. Foarte puține fotografii conservă amintirea acestui spațiu, iar străzile păstrează adeseori doar numele.

Esența cartierului Dudești de odinioară se afla în singura sinagogă care a rămas în cartier, sinagoga Credința, încă funcțională în 2005. Am întâlnit aici oameni care locuiau toți în alte zone și reveneau în fiecare sâmbătă în cartierul copilăriei: „Știți ce era aici? Astăzi ați văzut câțiva oameni. Sinagoga era plină, până afară și în stradă, nu era loc... până prin 1954, când au început să plece. Erau oameni credincioși. Asta e important de știut despre acest cartier” (Dl. Herșcu, București, 28 mai 2005, intervievator Anca Ciuciu).

Benjamin, Lya (2001). *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România 1940-1944. Studii*, București.

Benjamin, Lya (2002). *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*. București.

Carp, Matatias (1946). *Cartea Neagră*. București.

Damé, Frédéric (1907). *Bucarest en 1906*. Bucarest.

Eskenasy, Victor et al. (1986). *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România. Vol. I*. București.

Leahu, Gheorghe (1995). *Bucureștiul dispărut*. București.

* * *